

Uloga i značaj civilnog društva za zdravstvo u Hrvatskoj

Martinović, Damir

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, School of Medicine / Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:105:572553>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Dr Med - University of Zagreb School of Medicine Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
MEDICINSKI FAKULTET

Damir Martinović

**Uloga i značaj civilnog društva za
zdravstvo u Hrvatskoj**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

Ovaj diplomski rad izrađen je na Katedri za socijalnu medicinu i organizaciju zdravstvene zaštite Škole narodnog zdravlja „Andrija Štampar“ Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom doc. dr. sc. Aleksandra Džakule, dr. med. spec. javnog zdravstva i predan je na ocjenu u akademskoj godini 2017./2018.

Mentor diplomskog rada: doc. dr. sc. Aleksandar Džakula

Popis i objašnjenje kratica korištenih u ovom radu

OCD - Organizacije civilnog društva

EU - Europska unija

HIV - Virus humane imunodeficijencije

HLZ - Hrvatski liječnički zbor

UPUZ - Udruga poslodavaca u zdravstvu

RNO - Registar neprofitnih organizacija

CSOSI - Indeks održivosti ogranzicija civilnog društva, od *engl. Civil Society Organisation Sustainability Index*

CIVICUS - Svjetski savez za građansku participaciju

SADRŽAJ

SAŽETAK	
SUMMARY	
1. UVOD	1
1.1. Civilno društvo	1
1.2. Neprofitni sektor.....	2
1.3. Nevladine organizacije	2
1.4. Udruga	3
2. NAČELA I OSNOVNE KARAKTERISTIKE	4
2.1. Načelo slobodnog sudjelovanja u javnom životu	4
2.2. Predanost članova cilju	4
2.3. Fleksibilnost	5
2.4. Financiranje udruga	5
2.5. Regulacija civilnog društva	7
2.6. Sustavi kvalitete.....	8
2.7. Obaveze davatelja sredstava	8
3. ULOGA UDRUGA	10
4. DEFINICIJA ZDRAVSTVA	11
5. KLASIFIKACIJA UDRUGA U ZDRAVSTVU	12
5.1. Područje ljudskih prava	12
5.2. Područje zaštite zdravlja	13
5.3. Područje gospodarstva.....	14
6. ULOGA I ZNAČAJ ZA PACIJENTE (GRAĐANE)	15
6.1. Osnaživanje pojedinca	15
6.1.1. Utjecaj udruga bolesnika na kvalitetu života neuroloških bolesnika	16
6.2. Pružanje (socijalnih) usluga	17
6.2.1. Usluge namijenjene članovima udruga	18
6.2.2. Usluge namijenjene javnosti	18
6.2.3. Udruga „Mi“ (Split).....	19
6.3. Participacija u donošenju uloga	19
6.3.1. Koalicija udruga u zdravstvu.....	20
7. ULOGA I ZNAČAJ ZA ZDRAVSTVENE DJELATNIKE I POSLODAVCE	23
7.1. Hrvatski liječnički zbor	23
7.2. Udruga poslodavaca u zdravstvu Hrvatske	24

8. ULOGA I ZNAČAJ ZA DRŽAVU I LOKALNU SAMOUPRAVU	25
8.1. Policy i legitimnost vlasti	25
8.2. Mehanizmi i alati za suradnju s civilnim društvom	26
8.2.1. Portal e-savjetovanje	27
8.2.2. Savjeti za zdravlje	28
8.3. Istraživanja koja provode udruge	28
8.4. Uloga „psa čuvara“ (watch dog-a)	29
9. ODNOS DRŽAVE PREMA UDRUGAMA (CIVILNOM DRUŠTVU)	30
9.1. Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.	30
9.1.1. Suradnja s organizacijama civilnog društva i medijima	30
9.2. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva	31
9.3. Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata	33
9.4. Nacionalne institucije za razvoj civilnog društva	33
10. STANJE CIVILNOG DRUŠTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ	34
10.1. Indeks civilnog društva (ICD)	34
10.2. Indeks održivosti organizacija civilnog društva (CSOSI)	36
10.3. Regionalne razlike u suradnji s civilnim društvom	37
10.4. Euro Health Consumer Index 2017	37
11. SLABOSTI I OGRANIČENJA CIVILNOG DRUŠTVA	38
11.1. Slika civilnog društva u javnosti	39
11.2. Ograničenja civilnog društva	40
12. ZAKLJUČAK	41
13. ZAHVALE	42
14. LITERATURA	43
15. ŽIVOTOPIS	50

SAŽETAK

Uloga i značaj civilnog društva za zdravstvo u Hrvatskoj

Damir Martinović

Civilno društvo je prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Kroz temu ovog rada više će se pozornosti posvetiti udrugama kao osnovnim i najbrojnijim predstavnicima organizacija civilnog društva. Udruge se kategoriziraju prema području djelovanja i djelatnostima koje provode u nekoliko razreda. Kategorije udruga koje mogu imati direktni ili posredni utjecaj na zdravstvo su kategorije ljudskih prava, gospodarstva i zaštite zdravlja. Ulogu i mogući značaj civilnog društva treba promatrati kroz perspektivu različitih dionika zdravstvenog sustava. Od posebne važnosti za zdravstveni sustav je sposobnost udruga da pomognu u osnaživanju pojedinca, pružanje različite usluge članovima i zajednici, promicanje i zagovaranje prava pacijenata, te pregovaranje sa zakonodavcima. Stručna društva zdravstvenih djelatnika pružaju poticajno okruženje za unaprjeđenje znanja u medicini. Udruge poslodavaca potiču svoje članove na razvoj procesa upravljanja zdravstvenim ustanovama, te zagovaraju njihove interese. Postoje brojne prednosti uključivanja udruga i ostalih organizacija civilnog društva u procese donošenja odluka na području zdravstvene zaštite. Civilno društvo može jačati legitimitet vlasti, pružati nove ideje zakonodavcima ili davati konstruktivnu kritiku političkih odluka. Tijekom godina se razvilo više institucija i nacionalnih dokumenta zaduženih za praćenje i potporu rasta neprofitnog sektora. Za procjenu prednosti suradnje i isplativosti ulaganja u civilno društvo potrebno je opisati jakosti i slabosti civilnog društva u Hrvatskoj. Uz sve prednosti i značaj, civilno društvo ne može biti zamjena za efektivnu politiku javnog zdravstva. Postojanje civilnog društva ne mora automatski značiti kako je ono ima svoju ulogu i utjecaj na zdravstvo. Tu je pretpostavku moguće ostvariti jedino ako postoje jasni mehanizmi suradnje javnog sektora, onih koji kroje političke odluke, te snažnog civilnog društva.

Ključne riječi: ljudska prava, neprofitne organizacije, socijalna pravda, građanska prava

SUMMARY

Role and importance of civil society for the Croatian health system

Damir Martinović

Civil society is a space between family, state and market, where citizens associate to promote common interests. Through the subject of this thesis, more attention will be given to associations as basic and most numerous representatives of civil society organisations. Associations are categorised by area of action and activities they carry out in several classes. Association categories that may have a direct or indirect impact on health are human rights, economy and health protection. Role and potential significance of civil society should be viewed from various healthcare stakeholders' perspective. Of special importance for healthcare system is the ability of associations to help with empowerment of an individual, provide various services to members and the community, promote and advocate patients' rights and negotiate with legislators. Health care professionals expert societies provide a positive environment for improving knowledge in medicine. Employers' associations encourage their members to develop management processes in healthcare institutions and advocate their interests. There are many benefits of involving NGOs and other civil society organisations in decision-making processes in the field of health care. Civil society can strengthen the legitimacy of the authorities, give new ideas to legislators or provide constructive critique of political decisions. Multiple institutions and national documents in charge for tracking and supporting growth of non-profit sector developed over the years. It is necessary to describe the strengths and weaknesses of civil society in Croatia in assessing the benefits of cooperation and cost-effectiveness of investments in civil society. With all the advantages and significance, civil society can not be a substitute for an effective public health policy. The mere existence of civil society does not mean that it has a role and impact on health by itself. This assumption can only be achieved if there are clear mechanisms of cooperation between the public sector, those who make political decisions and strong civil society.

Keywords: human rights, non-profit organisations, social justice, civil rights

1. UVOD

1.1. Civilno društvo

Civilno društvo je prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa (1). Osnovna jedinica društva je pojedinac. On se pak u rješavanju svojih problema referira na svoju užu socijalnu okolicu, no najefikasniji način za postizanje napora je kroz udruživanje s drugim građanima sličnih ili istih interesa(2). Civilno je društvo društvo građana, njihovih inicijativa, skupina i organizacija koje imaju svoj ustroj, vlastitu upravu, neprofitni status, u svoje aktivnosti uključuju volontere, građani se u njih dobrovoljno učlanjuju, a različiti im dionici stoga daju materijalnu potporu (1).

Civilno društvo je izraz samoorganizacije, slobode udruživanja i samoregulacije. Kada je pak riječ o pravnom ustroju samih organizacija civilnoga društva u Hrvatskoj, govorimo o udrugama, zakladama i fondacijama, privatnim ustanovama, sindikatima i udrugama poslodavaca, organizacijskim oblicima vjerskih zajednica, ali i o raznim vrstama neformalnih građanskih inicijativa. Organizacije civilnog društva socijalno su ljepilo koje društvo čini zajedno (1), a svaka od njih ima svoju misiju, ciljeve i zadaće.

Misija organizacija civilnoga društva jest ravnopravno sudjelovati u izgradnji demokratskog, otvorenog, uključivog, bogatog i socijalno pravednog, održivog te ekološki osviještenog društva, biti korektiv vlasti te veza između građana i javnog sektora (3). Organizacije civilnog društva različitim djelovanjima poboljšavaju socijalnu politiku, odnosno životni standard ljudi, povećavaju brigu o bolesnima i nemoćnima, prema svim marginaliziranim skupinama, pokušavaju smanjiti nezaposlenost, utječu na povećanje ljudskih prava i slično (4).

Opisivajući civilno društvo, u literaturi se koriste i drugi povezani pojmovi, kao što su filantropija, dobrotvorni, dobrovoljni te neovisni sektor, socijalna ekonomija, nevladine organizacije, organizacije za javno dobro te porezno izuzet sektor.

1.2. Neprofitni sektor

Pojmom neprofitnog sektora se podrazumijeva da se organizacije unutar civilnog društva ne osnivaju i ne djeluju radi ostvarivanja dobiti te da djeluju u području u kojem nije moguće uvijek organizirati komercijalnu uslugu. Neprofitnost je povezana s povoljnim poreznim statusom u vezi s djelovanjem i mogućnosti primanja donacija kao porezno priznatih rashoda. Za razliku od državnih ustanova koje su također neprofitne organizacije, ove su organizacije privatne i njima se upravlja na poduzetničkim načelima (1).

1.3. Nevladine organizacije

U pojmu nevladine organizacije ističe se odvojenost od vlade i njezina utjecaja. Pojam se prvi put upotrijebio 1945. prilikom kreiranja agencije Ujedinjenih naroda, a legitimitet je tih organizacija povezan s djelovanjem i pružanjem prijeko potrebnih usluga u usporedbi s ponekad nepotističkom, korumpiranom i nedemokratskom vlašću. Pojam nevladina udruga koji se udomaćio u hrvatskoj javnosti neprimjeren je, budući da vlada ne može osnovati udruhu i ona je, dakle, direktno nevladina, iako to ne znači da su udruge u potpunosti neovisne o vladi. Vlada (bez obzira na političku orijentaciju) ulaže sredstva u rad neprofitnog sektora, no to ne utječe na aktivnosti same organizacije. Udruge zapravo moraju surađivati s vladom i u idealnim uvjetima postići da ona odgovorno ispunjava svoja obećanja (2). Osim toga, nešto što je definirano negativno, ovdje u odnosu prema vladi, prosječan građanin teško prihvaća, jer pojam nevladina organizacija često ima isključujuće značenje.

Iako se kroz različite pojmove i definicije radi jasna distinkcija između civilnog društva i tržišta ili civilnog društva i države, možda je bolje organizacije civilnog društva označiti hibridnima pri čemu granice s drugim sektorima nisu stroge i jasne, a same organizacije civilnog društva imaju različite uloge: socijalnu, političku i ekonomsku. Hibridizacija se ogleda u izvorima financiranja, ciljevima organizacija te upravljanju, što je vidljivo kroz nekoliko primjera: istodobno se oslanjaju na resurse tržišta, države i lokalne resurse zajednice, uravnotežuju profitnu i neprofitnu logiku

djelovanja, integriraju plaćeni i volonterski, neplaćeni rad te uravnotežuju različite individualne motive za suradnju, od dobivanja plaće za rad do motiva solidarnosti.

Civilno društvo najstariji je od pojmova, čije se značenje povijesno mijenjalo te i danas ima različita značenja, ovisno o određenju države, društva i osnovnih društvenih institucija.

Kroz temu ovog rada više će se pozornosti posvetiti udrugama kao osnovnim i najbrojnijim predstavnicima organizacija civilnog društva (OCD), koji su regulirane i posebnim Zakonom o udrugama. U ovom trenutku, prema Registru udruga (5), postoji 51.224 aktivnih udruga.

1.4. Udruga

Kako bi se bolje razumio pojam udruge, potrebno je citirati članak 43. Ustava Republike Hrvatske (RH) u kojem stoji (6):

„Svakom se jamči pravo na slobodno udruživanje radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za socijalna, gospodarska, politička, nacionalna, kulturna ili druga uvjerenja i ciljeve. Radi toga svatko može slobodno osnivati sindikate i druge udruge, uključivati se u njih ili iz njih istupati u skladu sa zakonom.“

Udruge čine samo dio civilnog društva, to jest, oblik organizacije unutar istog. Prema definiciji u Zakonu (7), udruga je „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje je, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgnuto pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja“.

Kao što je već naglašeno, definicije civilnog društva, ali i udruga kao oblika organizacija, razlikuju se u literaturi, ali i sam izgled civilnog društva uvelike ovisi o političkom i socijalnom okruženju. Iz tog razloga, kao primjeri u ovom radu uzete su udruge koje djeluju na području RH.

2. NAČELA I OSNOVNE KARAKTERISTIKE

Postoji nekoliko načela koja karakteriziraju udruge te im omogućavaju ostvarivanje njihove uloge, cilja i djelatnosti, a to su: načelo neovisnosti, javnosti, demokratskog ustroja, neprofitnosti, slobodnog sudjelovanja u javnom životu. U drugoj literaturi, njihove karakteristike se opisuju pojmom kontekstnih faktora ili pozitivnih karakteristika. Kontekstni faktori odražavaju određeni kontekst, karakteristike jedinstvene za određenu grupu, zajednicu, društvo i pojedinca (8).

2.1. Načelo slobodnog sudjelovanja u javnom životu

Načelo slobodnog sudjelovanja u javnom životu možda je od posebne važnosti u trenutačnom političkom ozračju. Prema tom načelu, udruge bi trebale slobodno sudjelovati u razvoju, praćenju, provođenju i vrednovanju javnih politika, kao i u oblikovanju javnog mijenja te izražavati svoja stajališta, mišljenja i poduzimati inicijative o pitanjima od njihova interesa (7). Kroz rad će biti diskutirano koji su to mehanizmi koji omogućavaju udugama da poduzimaju inicijative, te u kolikoj mjeri je možemo očekivati provedbu tog načela u trenutačnom političkom i socijalnom okružju.

2.2. Predanost članova cilju

Predanost članova udruge cilju je jedno od osnovnih obilježja (prednosti) udruge. Motivacija za sudjelovanje u radu udruge nije ostvarivanje financijske dobiti ili neke druge imovinske koristi, već neki viši ciljevi koji uključuju mijenjanje društva i povećanje životnog blagostanja. Za razliku od državnih institucija i poduzeća, članove udruge povezuje (iskrena) vjera u ispravnost aktivnosti, djelatnosti i ciljeva njihovih organizacija (9). Kako baš u tom dijelu država, institucije i ustanove (tržište) zaostaju, građani često sumnjaju u motive i ispravnost njihovih odluka, pa je jasno da je autonomnost udruge izrazito vrijedno svojstvo. Predanost cilju i misiji udruge se

očituje i u samom aktu volontiranja i doniranja sredstava, jer bi u suprotnom isti tražili naknadu za svoj rad ili određeni benefit zbog toga što su pružili udruzi.

Udruge s velikim brojem članova i širokim opsegom aktivnosti, koje s time dobivaju na važnosti i težini i utječu na veći dio javnosti, zahtijevaju određenu količinu institucionalizacije i birokratizacije. Pritom, riskiraju da njihovi volonteri izgube smisao pripadnosti, izgube osjećaj da udruga na neki način pripada njima te da pridonose nečemu korisnom.

2.3. Fleksibilnost

Fleksibilnost udruga proizlazi iz činjenice da većinu udruga čini manji broj članova koji se mogu poznavati na osobnoj razini, da za neke djelatnosti zahtijevaju male količine financijskih sredstava (ne zaboravimo da se resursi ne mjere samo u novčanim sredstvima, već i u ljudskim resursima koji su neizostavan dio udruga), te karakteristika njihovih članova kao predanost, entuzijazam, empatija i požrtvovnost. Zbog svoje fleksibilnosti, udruge su često prve koje će reagirati na različite novonastale ili krizne situacije. Kao što će kasnije biti prikazano, udruge imaju sposobnost doprijeti do malenih skupina pojedinaca, koji zbog općenitosti i grubosti državnog aparata, zakona i aktivnosti ne bi bili prepoznati ili se ti isti državni postupci ne bi uspjeli pravilno primijeniti (9).

2.4. Financiranje udruga

Temeljni izvori financijskih sredstava za udruge su uplate članarina, dobrovoljni prilazi i darovi pojedinaca, trgovačkih društava i inozemnih organizacija, te novčana sredstva koja su udruge stekle obavljanjem gospodarskih djelatnosti (koje su u skladu s njihovim ciljevima i propisane statutom) (7). Veliki dio sredstava udruge ostvaruju kroz donacije iz državnog proračuna, proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (10), fondova EU i drugih javnih izvora, a koja se najčešće financiraju preko programa, projekata i različitih natječaja.

Postoje velike razlike u dodijeljenim iznosima za pojedine kategorije udruga pa su tako možemo istaknuti kako su izdvajanja za udruge koje se svojim djelatnostima klasificiraju pod Zaštitu zdravlja u 2015. godini iznosila 2,5 % od svih sredstava iz javnih izvora dodijeljenih organizacijama civilnog društva. Unutar Zaštite zdravlja, za udruge koje obnašaju djelatnosti s opisom stvaranja uvjeta za što kvalitetniji život oboljelih od kroničnih bolesti osigurano je 0,03 % sredstava (6000 kn) od ukupno namijenjenih za Zaštitu zdravlja (10).

Zanimljivo je istaknuti kako rezultati analize financijskog izvješća pokazuju da su sportska natjecanja, kao osnovna aktivnost ili usluga projekata i programa, u 2015. bila financirana u iznosu od 123.240.293,88 kn, što čini gotovo 16% ukupnog iznosa sredstava iz javnih izvora. Slijede aktivnosti izgradnje kapaciteta organizacija civilnoga društva sa 14,06 %, odnosno 108.911.134,85 kn te aktivnosti usmjerene podizanju razine kvalitete života osoba s invaliditetom sa 9,64%, odnosno 74.656.655,75 kn (10).

Iako se često država oslanja na organizacije civilnog društva u pružanju usluga koje bi država trebala osigurati, financiranje ovih usluga je uglavnom projektnog tipa, čime uslugu dugoročno čini neizvjesnom. Programi višegodišnjeg financiranja, kakve su, na primjer, uvele Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva te Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, prepoznaju se kao važan doprinos financijskoj održivosti organizacija (11).

Što se tiče individualnih i korporativnih poreznika (gospodarski subjekti i fizičke osobe), oni imaju pravo na odbitak poreza do 2% u slučajevima davanja u općekorisne svrhe ovlaštenim organizacijama civilnog društva, no čini se da porezne olakšice i dalje nisu dovoljno poticajne za razvoj filantropije, niti su građani i privatni sektor dovoljno upoznati s njima (12,13). Uz sve navedeno, stručnjaci također upozoravaju na problem da se u „našim okolnostima ne može od nekoga tražiti novac i istovremeno ga držati odgovornim, to znači i javno ga kritizirati.“, što se posebice odnosi na državnu razinu i lokalnu samoupravu (14).

2.5. Regulacija civilnog društva

Regulacija djelovanja udruga je također sastavni dio postojanja udruga u RH. Da bi udruga službeno bila prepoznata, te da bi mogla koristiti sredstva iz javnih izvora, mora proći kroz određeni administrativni postupak za upisivanje u registar udruga (5).

Svjedoci smo sve snažnije regulacije civilnog društva, pa tako i udruga, kroz proteklo desetljeće. Stupanjem na snagu 6. lipnja 2014., Zakon o udrugama (7) jasno je definirao pravni položaj, osnivanje, registraciju, financiranje, imovinu, statusne promjene, nadzor, djelovanje, odgovornost te prestanak postojanja udruge“. Drugim riječima, Zakonom se definiraju uvjeti koje skupina građana okupljenih oko zajedničkog interesa mora zadovoljavati ako želi imati ikakvog utjecaja izvan svog mikrosistema.

S druge strane, „predstavници OCD zakonodavni okvir smatraju prenormiranim, a administrativne obveze koje on nameće doživljavaju kao iskaz nepovjerenja države u civilni sektor. Primjerice, novi Zakon obvezuje sve udruge, pa i one male, koje djeluju na volonterskoj osnovi, da imenuju likvidatora“ (12).

Neki dionici smatraju kako je „vlada, bojeći se jačanja civilnog sektora birokratskim zaprekama, a posebno „brigom o transparentnosti trošenja sredstava“, uredbama i podzakonskim rješenjima nametnula civilnom sektoru birokratsku zavrzlamu koja nadilazi normalan nadzor poslovanja. Istovremeno, te dodatne obaveze ni na koji način ne uzimaju u obzir razlike u strukturi, programskom djelovanju i izvorima financiranja kao ni ukupnim kapacitetima organizacija, stavljajući identičan set strogih pravila (smišljenih za javni sektor) pred iznimno heterogenu skupinu privatnih pravnih osoba, čija je jedina zajednička odlika status neprofitnosti“ (2).

Postavlja se pitanje, je li potrebno regulirati sve oblike civilnog društva? Vlade mogu ponuditi široku lepezu inicijativa u obliku prednosti koje mogu iskoristiti skupine koje se na to odluče u obliku zajedničkog bankovnog računa, poreznih olakšica i druge povlastica ili činjenice da se jednom kada se formalno deklariraju kao udruga, mogu natjecati za državne projekte i programe. Isti proces regulacije se primjenjuje za velike udruge s državnim programima i projektima i za male udruge koje se

financiraju od svojih članova. Umjesto toga, preporučuje se da regulacija postrožava kako udruga napreduje na toj ljestvici kompleksnosti i sredstava kojima raspolaže (9).

Posebice se to odnosi na proces registracije koji, što je kompleksniji, predstavlja zapreku manjim udrugama ili u loše reguliranim političkim sistemima služi kao prilika dužnosnicima da biraju prema političkim preferencijama, otvaraju prostor korupciji i sličnim nepotističkim postupcima (9). Navodi se da postoji „nedovoljna koordinacija s registracijskim tijelima za udruge, koja ne upozoravaju novoosnovane udruge o obvezi upisa u Registar neprofitnih organizacija (RNO), istovremeno ih obeshrabrujući za registraciju samofinancirajućih ili poduzetničkih aktivnosti“ (13).

2.6. Sustavi kvalitete

Zanimljivo je spomenuti kako u Uredbi (15), kojom se regulira financiranje i ugovaranje programa s udrugama stoji da „udruga mora primjenjivati neki od sustava osiguranja kvalitete djelovanja u neprofitnim organizacijama, zasnovan na samoprocjeni u prepoznavanju potreba korisnika i dokazima o pružanju odgovarajuće razine usluga u skladu sa standardima kvalitete i ciljevima svog djelovanja“. Pritom neki autori smatraju kako „nisu razvijeni mehanizmi praćenja ni evaluacije projekata OCD financiranih od strane jedinica lokalne samouprave tako da vrlo teško možemo govoriti o utjecaju rezultata projekata financiranih od strane jedinica lokalne samouprave-a“ (12).

Posve je jasno kako bilo koji oblik analize isplativosti (cost-benefit) može pomoći da se sredstva pravilnije i pravičnije raspodjeljuju, ali teško je očekivati da bi takav sustav mogao funkcionirati bez djelotvornih mehanizama.

2.7. Obaveze davatelja sredstava

Regulirane su i određene obaveze davatelja sredstava, no prema Financijskom izvješću (10) samo ih je „25% održavalo informativne radionice za potencijalne prijavitelje nakon objave natječaja, ali je taj postotak ipak dvostruko veći kada je riječ

o odgovaranju na postavljena pitanja potencijalnih prijavitelja na mrežnim stranicama institucije (50%)“. U izvješću stoji da „prije potpisivanja ugovora udruge su dužne dostaviti potpisanu Izjavu o nepostojanju dvostrukog financiranja i potvrdu (dokaz) o nepostojanju javnog duga, što je primjenjivalo tek 43%, odnosno 53% davatelja sredstava“.

Nije potrebno posebno naglasiti kako neki oblik regulacije mora postojati kako bi se omogućio transparentan rad udruga i svih ostalih uključenih u sličan proces. Neki dionici smatraju kako „jasna pravna terminologija isključuje neopravdane državne kontrole nad OCD-ima, a provodi se u skladu s njihovim uvjetima. OCD su zaštićeni od mogućnosti da država onemogući njihovo djelovanje i postojanje zbog političkih ili proizvoljnih razloga. OCD su u mogućnosti slobodno djelovati u okviru zakona i slobodni su od uznemiravanja od strane Vlade, te mogu slobodno poticati javne rasprave i slobodni su iznositi kritike“ (12).

3. ULOGA UDRUGA

Prema Zakonu (7), „udruge na lokalnoj razini često su zamjena ili dopuna za lokalne vlasti, općine, gradske kotare i mjesne odbore koji često ne funkcioniraju. One su redovito mjesto okupljanja, dijaloga, inicijativa i osnaživanja.“ Kroz njihove aktivnosti, njeguje se volonterski rad i rađaju prijeko potrebne inovacije.

Na mnogim područjima od nacionalne važnosti organizacije civilnog društva popunjavaju praznine. Primjerice, „zahvaljujući udrugama, osobama s invaliditetom osiguravaju se osobni asistenti kao nezamjenjiva pomoć osobama s najtežom vrstom i stupnjem invaliditeta čime se ispunjava dio obaveza na koje se država obvezala potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom“ (4,16).

Uz opise uloge udruga u društvu, često se napominju i potencijalni pozitivni učinci koji se pripisuju funkcionalnim i snažnim udrugama, a koji će u nastavku rada biti detaljnije opisani.

4. DEFINICIJA ZDRAVSTVA

Kako bismo mogli raspravljati o mogućem značaju i potencijalnim pozitivnim učincima civilnog društva za zdravstvo, trebamo prvo definirati pojam zdravstva, te izdvojiti iz klasifikacije koje to udruge, po opisu njihovih djelatnosti i ciljeva, možemo povezati sa zdravstvenim sustavom.

Zdravstvo je „djelatnost kojoj je cilj unaprijeđenje zdravlja, sprječavanje i pravodobno otkrivanje bolesti te liječenje i rehabilitacija bolesnika, s pomoću specifičnih sredstava, opreme i metoda rada; čine ga zdravstvene ustanove i djelatnici koji pružaju zdravstvenu zaštitu građanima u određenom sustavu organizacije zdravstvene službe, a regulira se posebnim zakonskim propisima. Na razvijenost i organizaciju zdravstva utječu gospodarske prilike, socijalna politika, demografska kretanja i pokazatelji zdravstvenoga stanja stanovništva, državna organizacija te znanstvene spoznaje i dostignuća medicinske prakse“ (17).

5. KLASIFIKACIJA UDRUGA U ZDRAVSTVU

Klasifikacija razvrstava udruge na tri razine, od generalnijeg prema specifičnijem opisu djelatnosti koje provode. Razina I opisuje područje djelovanja, Razina II djelatnost udruge, a Razina III nam pruža razradu djelatnosti udruge (18). U daljnjem tijeku klasifikacije, biti će istaknute udruge s područja:

1. Ljudskih prava
2. Zaštite zdravlja
3. Gospodarstva

Postoji veliki raspon mogućih djelatnosti udruge. Kada se promatraju područja djelatnosti udruge koja bi bila relevantna za zdravstvo, o tome treba promišljati kroz spomenutu definiciju zdravstva i kroz različite perspektive svih uključenih u pružanje i primanje zdravstvene skrbi. Zdravstveni sustav čini više sudionika, pacijenti (građani), zdravstveni djelatnici, poslodavci i predstavnici zdravstvenih ustanova. Drugim riječima, oni koji plaćaju zdravstvenu skrb, oni koji skrb primaju (korisnici) i oni koji skrb pružaju (19).

5.1. Područje ljudskih prava

Prema Zakonu (20), svakom pacijentu jamči se opće i jednako pravo na kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu primjerenu njegovom zdravstvenom stanju, sukladno općeprihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima, u najboljem interesu pacijenta uz poštivanje njegovih osobnih stavova.

Iz tog razloga, na području Ljudska prava (I), a pod djelatnostima Suzbijanje i zaštita od diskriminacije (II), udruge s opisima koje možemo vezati uz zdravstvo su (III):

- Zaštita prava pacijenata
- Zaštita ovisnika
- Zaštita prava HIV/AIDS osoba

Primjer za udruge koje djeluju na tom području su Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata te Hrvatska udruga za borbu protiv HIV-a i virusnog hepatitisa.

5.2. Područje zaštite zdravlja

Za sve udruge koje se klasificiraju u područje Zaštite zdravlja (I) možemo smatrati da imaju direktni utjecaj na zdravstvo.

U toj kategoriji su udruge s djelatnostima (II) „Preventivnog djelovanja, unapređenja i zaštite zdravlja“, „Dobrovoljnog darivanja krvi“, „Prevenције i suzbijanja ovisnosti“, „Strukovne udruge u području zaštite zdravlja“, te „Ostale djelatnosti u području zaštite zdravlja“.

Možemo istaknuti djelatnost Preventivnog djelovanja, unapređenja i zaštite zdravlja (II) kao kategoriju koja je vjerojatno od najvećeg značaja za temu rada. Pod nju spadaju sve udruge s opisima djelatnosti (III):

- Prevencija zaraznih bolesti
- Prevencija i unaprjeđenje zdravlja zubi
- Prevencija i zaštita mentalnog zdravlja
- Stvaranje uvjeta za što kvalitetniji život oboljelih od kroničnih bolesti
- Unaprjeđenje i zaštita zdravlja osoba oboljelih od malignih bolesti
- Unaprjeđenje kvalitete života osoba starije životne dobi
- Zaštita i prevencija bolesti reproduktivnog sustava
- Ostale djelatnosti preventivnog djelovanja, unapređenja i zaštite zdravlja

Primjer za udruge koje djeluju na tom području su udruga Svitanje - Udruga za zaštitu i promicanje mentalnog zdravlja, Udruga Krijesnica, Klub žena liječenih na dojci Mammae Osijek, itd.

5.3. Područje gospodarstva

Kako su sastavni dio zdravstvenog sustava njegovi djelatnici, ali i poslodavci potrebno je izdvojiti i kategoriju „Strukovne udruge u gospodarstvu“ (II), unutar područja „Gospodarstvo“ (I). Kao najveće udruge u toj kategoriji, možemo izdvojiti Hrvatski liječnički zbor (HLZ), Hrvatsku udruhu medicinskih sestara i Udrugu poslodavaca u zdravstvu Hrvatske (UPUZ).

6. ULOGA I ZNAČAJ ZA PACIJENTE (GRAĐANE)

Prije diskutiranja o mogućim prednostima uključivanja u rad udruge ili suradnje s njima, treba istaknuti da to uvelike ovisi o političkom i socijalnom kontekstu u kojem je udruga nastala i u kojem djeluje. O njima će ovisiti što svi dionici zdravstvenog sustava udrugama mogu ponuditi, što mogu zauzvrat očekivati, te kako će zakonodavci postupati s uslugama, informacijama i ideja koje od njih dobiju.

U tijek razmišljanja o prednostima civilnog društva, logično je da u prvi plan uđu građani (korisnici skrbi). Njihova želja da se udruže pod zajedničkim interesom čini ljudstvo i motivaciju iza određene udruge ili nekog drugog oblika organizacije civilnog društva.

Od posebne važnosti za zdravstveni sustav je sposobnost udruge da pomognu u osnaživanju pojedinca, pružanje različite usluge članovima i zajednici, promicanje i zagovaranje prava pacijenata, te pregovori s zakonodavcima. Udruge mogu djelovati i na području preventivnih akcija u obliku promoviranja zdravih životnih navika, informiraju o važnosti pregleda, podizanja svijesti o rizičnim čimbenicima za razvoj bolesti, i slično.

6.1. Osnaživanje pojedinca

Jedan od ključnih čimbenika koje udruge mogu pružiti je takozvano osnaživanje koje omogućava marginaliziranim, ugroženim i stigmatiziranim skupinama i pojedincima, pravilnu reintegraciju u društvo. Obično su pojedinci dovedeni u takve situaciju zbog lošeg zdravstvenog stanja, nepovoljnog socioekonomskog statusa ili loših radnih uvjeta. Osnaživanje pacijenta je često potrebno kod određenih kroničnih bolesti koje zbog svog specifičnog kliničkog tijeka mogu dovesti pacijenta do gubitka zaposlenja, kronične boli, socijalne izolacije i osjećaja manje vrijednosti.

„Bolest je nedvojbeno jedan od vanjskih čimbenika koji negativno utječe na život pojedinca. Može se reći da je utjecaj bolesti na kvalitetu života multidimenzionalan.

Bolest ne samo da utječe u smislu fizičkih simptoma i time limitira funkcioniranje, nego su tu prisutni i posredni učinci kao što su to promjene u radnoj sposobnosti, potencijalna izolacija, povećanje ovisnosti o drugima, loše navike i sl. Sve to najčešće dovodi i do promjena u psihičkom stanju pojedinca. Tako se može javiti depresija, anksioznost, osjećaj bespomoćnosti, smanjeno samopouzdanje i osjećaj nedostatka kontrole“ (21).

„Bolesnici tijekom liječenja često ističu nedovoljnu mogućnost komunikacije s medicinskim osobljem. Nedovoljna komunikacija, uz faktore kao što su velika količina informacija koju bolesnici moraju zapamtiti u kratkom roku i teško snalaženje u novim okolnostima, na kraju hospitalizacije mogu rezultirati nedovoljnim znanjem bolesnika“ (22) i time im produljiti oporavak ili prilagodbu na novonastalo zdravstveno stanje.

Udruge pacijenata koji dijele iste probleme uslijed te bolesti omogućavaju pacijentima da međusobno dijele svoja iskustva i pružaju si emocionalnu podršku, razmjenjuju informacije o načinu liječenja, povećaju uspješnost oporavka, zajedno rade na unaprjeđenju i dostupnosti zdravstvene skrbi. Pod okriljem udruga bolesnika organiziraju se razne aktivnosti za njihove članove, medicinske stručnjake i širu zajednicu (22).

6.1.1. Utjecaj udruga bolesnika na kvalitetu života neuroloških bolesnika

Kao primjer pozitivnih učinaka osnaživanja pacijenata mogu se prikazati rezultati istraživanja (22) kojim se utvrdio utjecaj udruga bolesnika na kvalitetu života neuroloških bolesnika na području Osječko-baranjske županije. Utvrđeno je kako je „ukupna kvaliteta života članova u razdoblju prije učlanjenja u udruhu značajno je manja od ukupne kvalitete života koju iskazuju bolesnici za razdoblje nakon učlanjenja u udruhu“. Najveća razlika između razdoblja prije i nakon učlanjenja se odnosila na uspostavljanje željenog kontakta i pravilne komunikacije s drugim bolesnicima.

Bolesnici nakon otpusta iz bolnice često nemaju osobu od koje mogu dobiti savjete koji će im olakšati svakidašnji život, bilo da se radi o pripremanju zdravijih obroka, raznim vježbama ili čišćenju kuće. Bolesnici aktivnostima u udrugama

pronalaze socijalnu podršku, kao jedan od najznačajnijih čimbenika koji doprinose kvaliteti života.

Velika razlika se vidi i u tvrdnjama koje su vezane uz količinu informacija koje obitelj dobiva, što je pokazatelj da udruge ne utječu isključivo na bolesnike, nego i na njihove bližnje, koji su im velik oslonac tijekom njihovih teških razdoblja.

Da članovi udruga na redovnim sastancima mogu dobiti velik broj korisnih informacija govori i razlika u tvrdnjama vezanim za znanje o neurološkim bolestima, prepoznavanju znakova i simptoma te čimbenika rizika za razvoj bolesti, što je važno kako bi bolesnici sami utjecali na progresiju i razvoj bolesti.

6.2. Pružanje (socijalnih) usluga

Pružanje usluga jedno je od ključnih obilježja udruga, koje su u rasponu od organiziranja društvenih i sportskih događanja za članove udruge, kongresa i simpozija stručnim društvima, do pružanja pomoći ugroženim stanovnicima poplavljenih područja. Udruge mogu pružiti usluge koje ni jedan od ostalih društvenih aktera (tržišta, države i obitelji), nije u mogućnosti i mogu doprijeti do relativno specifičnih grupacija ljudi.

One predstavljaju nadogradnju zdravstvenog sustava u onim segmentima koje zdravstveni sustav ne može potpuno zahvatiti, a potrebni su za ostvarenje javnozdravstvenih ciljeva (23). U mnogim slučajevima, posebice kriznim situacijama, civilno društvo može reagirati mnogo brže od države zbog svoje fleksibilnosti, manjih potreba financijskih sredstava i nepodlijevanja nekih striktnim protokolima ili institucionalizaciji koja bi mogla usporiti taj proces (9).

Smatra se da je civilno društvo u stanju pružiti kvalitetniju uslugu uz nižu cijenu. Često i sami građani udruge (neprofitne organizacije) percipiraju kao one koje pružaju bolje usluge marginaliziranim stanovnicima, kao što su siromašni, za razliku od državnih agencija (14).

Pravno gledajući, udrugama se osim usluga koje su osnova njihovog neprofitnog djelovanja omogućava obavljanje gospodarske djelatnosti, od koje ostvaruju prihode, a koje trebaju biti namijenjene financiranju njihovog neprofitnog djelovanja (24).

Usluge koje udruge pružaju možemo podijeliti u dvije kategorije prema tome kome su iste namijenjene.

6.2.1. Usluge namijenjene članovima udruga

Usluge namijenjene članovima organizacije/udruge mogu biti izdavanje publikacija, poslovnih časopisa udruga poslodavaca ili gospodarskih komora, organiziranje izleta određene planinarske udruge itd. S aspekta zdravstva, primjer takve usluge predstavljalo bi organiziranje simpozija i kongresa HLZ-a ili UPUZ-a. Takve vrste usluga su temelj financiranja mnogih (osobito brojem članova manjih) udruga, a da bi netko mogao koristiti te usluge, najčešće mora biti članom te udruge ili relevantne zajednice.

Uloga spomenutih kongresa i simpozija leži u činjenici da se na takvim događanjima zdravstvenim djelatnicima pruža prilika za izmjenu znanja i iskustva, da unaprijede svoj znanstveni rad i javni nastup izlaganjem postera i prezentacija, te za stvaranje kontakata i poznanstava s kolegama iz različitih zdravstvenih ustanova.

6.2.2. Usluge namijenjene javnosti

Druga kategorija usluga se odnosi na one usmjerene prema (široj) javnosti, to jest, prema onima koji nisu nužno članovi tih udruga ili nisu direktno povezani s članovima udruge, ili drugim riječima, obavljanju socijalnih i javnih usluga od općeg interesa. S obzirom na poziciju na tzv. "Balkanskoj ruti" u RH je od 2014 godine (9) takav oblik usluga došao do izražaja zbog velikog broja izbjeglica i migranta (više od 800.000 izbjeglica je ušlo u EU u 2015. godini) (12) iz Jugozapadne Azije koji su trebali zdravstvenu skrb, sklonište i okrepju dok su prolazili i kroz naša područja prema zemljama Zapadne Europe. I tijekom Domovinskog rata, to je bio gotovo osnovni oblik djelovanja većine civilnog društva. Zapravo su obilježja takvog zajedništva najizraženija u trenutcima određenih društvenih i ekoloških kriza.

6.2.3. Udruga „Mi“ (Split)

Jedan od primjera za pružanje socijalnih usluga je i udruga „Mi“ iz Splita čija je jedna od aktivnosti bila i osnivanje ustanove socijalne skrbi „MI - Centar za pomoć i njegu“ kojoj je cilj olakšati i produžiti siguran boravak osoba treće dobi u svojim domovima i to aktivnostima kao što su: organiziranje prehrane (nabava i dostava gotovih obroka u kuću, pomoć u pripremanju obroka, pranje suđa i dr.), obavljanje kućnih poslova (pospremanje stana, nabava lijekova i drugih potrepština), održavanje osobne higijene (pomoć u oblačenju i svlačenju, u kupanju i obavljanju drugih higijenskih potreba) (25).

Svi sudionici zdravstvenog sustava mogu imati koristi od ovakvih usluga. Korisnici (treća dob) koji su često marginalizirani, usamljeni i prepušteni sami sebi na ovaj način dobivaju neprocjenjivi oslonac za svakodnevno funkcioniranje. Ponekad im sama činjenica da s njima netko stupa u kontakt, može djelovati terapijski.

Povećavanjem kvalitete života tih osoba ili „sitnicom“ poput pridržavanja redovitog uzimanja lijekova, osobama koje su u dobi u kojoj vjerojatno boluju od nekoliko kroničnih bolesti može se znatno produžiti vrijeme dobre kontrole same bolesti. Volonteri bi mogli pomoći osobama u njihovom oporavku u svojim domovima nakon otpusta iz bolnica, te time smanjiti komplikacije liječenja. Sve se to odražava i na pružatelje zdravstvene skrbi, posebice ustanove sekundarne razine kojima bi se potencijalno smanjilo opterećenje, a što bi značilo manje financijsko izdvajanje za one koji plaćaju tu skrb.

Udruge imaju jasne koristi od pružanja usluga za koje dobivaju neophodna financijska sredstva. Često je prisutan balans između autonomije udruga i potrebe za pružanjem usluga koje država i lokalne vlasti smatraju potrebnima te ih financiraju ugovorima i različitim fondovima.

6.3. Participacija u donošenju uloga

Zagovaranje, predstavljanje ideja, ili jednostavno rečeno, participacija u donošenju uloga, je ono što svaki građanin, pacijent ili član udruge može doživjeti

kao dodatnu vrijednost svoje participacije u udrugama ili civilnom društvu. Takav oblik organiziranja im omogućuje da se čuje njihov glas. Udruge pacijenata mogu pružiti zdravstvenim djelatnicima i vladajućima vrijedne informacije o aktualnim potrebama i nedostacima u zdravstvenom sustavu.

Ciljeve organizacija civilnoga društva moguće je ostvariti različitim zadaćama i aktivnostima (djelatnostima) kojima se te organizacije bave u rasponu od zagovaračkih udruga, koje se bore za prava socijalno ugroženih i manjinskih skupina, preko građanskih inicijativa koje pokreću i savjetodavnih uloga pri oblikovanju javnih politika. Potonje se očituje u aktivnom sudjelovanju organizacija civilnoga društva u donošenju pojedinih zakona, nacionalnih programa ili strategija, do djelovanja zaklada lokalnih zajednica i mreža lokalnih udruga koje podupiru razvoj civilnoga društva odnosno građanskog aktivizma na lokalnoj razini (13).

Uz same udruge, moraju postojati jasni mehanizmi i alati koji bi omogućavali da se mišljenje udruga na bilo koji način može koristiti za donošenje odluka poput gdje će se usmjeriti financijska sredstva, kojim zajednicama treba posvetiti dodatnu pažnju itd. Jednostavno rečeno, ako i postoji želja za suradnju s civilnim društvom, mora postojati i formalni kanali kako će se ta suradnja uobličiti.

6.3.1. Koalicija udruga u zdravstvu

Krovna organizacija udruga koje zastupaju pacijenta i korisnika zdravstvene skrbi je Koalicija udruga u zdravstvu, s posebnim osvrtom na ostvarivanje prava na dostupnu odgovarajuću zdravstvenu skrb i osiguranu zaštitu prava na zdravlje. Udruga smatra kako „organizacije pacijenata i sami pacijenti u Republici Hrvatskoj, kao i zdravstvene ustanove i njihovi djelatnici, nisu dovoljno upoznati s pravima i obvezama pacijenata, mogućnostima i potrebi njihova zagovaranja i prednostima osnaživanja pacijenata. Velike su razlike u zagovaračkim sposobnostima i aktivnostima pojedinih skupina pacijenata, pa su čak i dobro organizirane organizacije pacijenata okrenute svojim specifičnim problemima, bez sagledavanja šire slike“ (26). Prema riječima koalicije, neki od njihovih ciljeva su (27):

- međusobna pomoć i suradnja članica KUZ-a;
- stvaranje lokalnih centara potpore za udruge u zdravstvu i pomaganje istih

- zajedničko nastupanje članica KUZ-a prema ostalim subjektima zdravstvenog sustava, prema jedinicama lokalne uprave i samouprave i države u zastupanju interesa članica i ostalih OCD;
- osnaživanje uloge hrvatskih udruga u zdravstvu i promocija pozitivnih iskustava hrvatske zdravstvene politike u međunarodnoj suradnji;
- aktivno uključivanje članica KUZ-a i korisnika zdravstvene zaštite u zdravstvenu politiku i reformu zdravstva;
- sudjelovanje KUZ-a i korisnika zdravstvene zaštite u praćenju, odlučivanju i nadzoru zdravstvenog sustava u svim područjima i na svim razinama;
- promoviranje i zaštita prava pacijenata;

Po pitanju prava pacijenata, njihove aktivnosti su usmjerene općoj javnosti u cilju informiranja i podizanja javne svijesti, regulatornim tijelima i političkim čimbenicima, pružateljima zdravstvenih i medicinskih usluga i djelatnicima unutar sustava zdravstva, akademskoj zajednici, zajednici medicinskih i farmaceutskih istraživača.

Primjer aktivnosti kojom je udruga zagovarala kvalitetniju zdravstvenu zaštitu je održavanje javne rasprave i izdavanje dokumenta na temu Blagdanski zahtjevi za bolji pristup zdravlju u 2018. godini (28) u kojem je Koalicija izdvojila pet ključnih zahtjeva prema zdravstvenoj administraciji i donositeljima odluka. Neke od ključnih crtica zahtjeva su:

- Smatraju kako je potrebno unaprijediti registre bolesti, te uvesti djelotvorni mehanizam ažuriranja i mogućnost obrade podataka. Zagovaraju sustavno uključivanje pacijenata i udruga u zdravstvu u praćenju dinamike liječenja kao legitimni izvor informacija i savjeta o problemima u praksi, uspješnim pristupima liječenju i ishodima liječenja temeljem iskustva pacijenta u odnosu na kvalitetu života.
- Navode kako je potrebno uvesti standardnu metodologiju izrade, revizije i nadzora nad primjenom strukovnih smjernica i postupnika za liječenje svih najvažnijih bolesti, a vodeće medicinske stručnjake i zdravstvene ustanove treba pozicionirati kao ključne aktere u definiranju istih. Traže akreditaciju ustanova za liječenje karcinoma i ostalih teških bolesti kako bi se pacijenti

liječili samo u ustanovama gdje će imati najbolju mogućnost za uspješno liječenje

- Traže da se proces odobrenja lijekova i kriteriji učine transparentnim i da se kriterij troškovne učinkovitosti počne izričito upotrebljavati u procesu donošenja odluka.
- Zahtijevaju hitno jačanje mreže zdravstvenih i podržavajućih socijalnih usluga u zajednici (edukacija, savjetovanje, osobna asistencija, patronaža, dnevni centri, mobilni timovi, usluge prijevoza, rehabilitacija, a s posebnim naglaskom na palijativnu skrb) kako bi se povećala informiranost pacijenata i njihovih obitelji, povećala kvaliteta njihovih života te im se olakšao pristup uslugama, naročito u prometno izoliranim sredinama.

7. ULOGA I ZNAČAJ ZA ZDRAVSTVENE DJELATNIKE I POSLODAVCE

Među krovnim udrugama zdravstvenih djelatnika, to jest onih koji pružaju zdravstvenu skrb, su HLZ i UPUZ. Društva koja djeluju unutar liječničkog zbora prije svega pružaju poticajno okruženje za razvoj stručnog znanja. Udruga poslodavaca potiče svoje članove na razvoj procesa upravljanja zdravstvenim ustanovama, te zagovara njihove interese.

7.1. Hrvatski liječnički zbor

HLZ je jedna od profesionalnih organizacija liječnika u RH, koja ima status udruge, a kojoj jednu od ključnih djelatnosti čini stručno i znanstveno usavršavanje liječnika (29) Objedinjuje 151 stručno društvo (30) koja kroz sastanke, simpozije, kongrese i ostale projekte promiču razmjenu znanja između liječnika te unaprijeđenje istog. Potiču napredak u znanosti i uz najnovija saznanja u medicini, produciraju smjernice. To možemo smatrati nekom vrstom stručnog zagovaranja. Primjerice, pri liječenju debljine (31), smjernice imaju ulogu pružanja najnovijih saznanja iz određenih grana medicine. Svi liječnici koji se bave tim područjem mogu te smjernice koristiti u svakodnevnom radu, no trenutačno je na liječnicima hoće li se ta ista saznanja u praksi zbilja i koristiti. Vlastima bi trebalo biti u interesu da sve ustanove i liječnici koji se bave debljinom postupaju na isti način, prema najnovijim saznanjima. Uloga HLZ-a je da producira stručno mišljenje, no ostaje na državi i višim instancama da te iste prihvate i primijene na nacionalnoj razini, te ih koriste u odlukama koje se na bilo koji način tiču liječenja debljine (32).

U slučaju da donositelji odluka implementiraju provjerene smjernice i postupnike liječenja na nacionalnu razinu, otvara se mogućnost da će takva odluka povećati vrijednost stručnih dokumenta, a pritom potaknuti i sama društva da smjernice izrađuju kvalitetnije, te da ih redovno unapređuju i dopunjavaju.

7.2. Udruga poslodavaca u zdravstvu Hrvatske

Najveća udruga poslodavaca u zdravstvenom sustavu je UPUZ.

Prema statutu (33) udruge, njeni osnovni ciljevi su zaštita i promicanje prava i interesa svojih članova, a osobito u području uređivanja uvjeta poslovanja, odnosno s nositeljima zdravstvenog osiguranja, radnog i socijalnog zakonodavstva, odnosa s tijelima državne vlasti i sindikatima u djelatnosti zdravstva, kolektivnom pregovaranju i sklapanju kolektivnih ugovora, radnim sporovima, te u drugim pitanjima važnim za materijalni i socijalni položaj članova i za razvoj i unaprjeđenje zdravstvene djelatnosti. U svojem članstvu okuplja gotovo sve javne zdravstvene ustanove, kao i znatan broj privatnih. Članovi ove Udruge posebno djeluju unutar stručnih društava oblikovanih prema profilu zdravstvenih ustanova. To su Stručno društvo bolnica, Stručno društvo domova zdravlja, Stručno društvo zavoda za javno zdravstvo, Stručno društvo zavoda za hitnu medicinu, Stručno društvo ljekarni i Stručno društvo poliklinika.

Iako udruga navodi svoj utjecaj na području kolektivnog pregovaranja i sklapanja kolektivnih ugovora, oni prema Zakonu o reprezentativnosti (34) nisu među jedine tri udruge poslodavaca više razine (35), za koje stoji da mogu kolektivno pregovarati o sklapanju kolektivnog ugovora koji bi se primjenjivao na radnike zaposlene kod poslodavaca udruženih u udrugu poslodavaca više razine. Udruga treće razine je Hrvatska udruga poslodavaca, čija je jedan od granskih udruuga i Udruga privatnih poliklinika, bolnica, lječilišta i ustanova za zdravstvenu skrb.

Udruga radi na tome da svoje članove educira i na sve važnijem segmentu u medicini, područjima upravljanja zdravstvenim ustanovama, ekonomike zdravstvenog sustava, mjerenja učinkovitost sustava i ishoda zdravstvenih intervencija, što je možda od posebne važnosti za moderni pristup zdravstvenom sustavu. Edukaciju pružaju u obliku programa jednogodišnje edukacije Usavršavanja za poslove menadžera u zdravstvenim sustavima, ali i putem organiziranja "Budućnost je sada", regionalne konferencija digitalne medicine (36).

8. ULOGA I ZNAČAJ ZA DRŽAVU I LOKALNU SAMOUPRAVU

Postoje brojne prednosti uključivanja udruga i ostalih OCD-a u procese donošenja odluka na području zdravstvene zaštite. Za razumijevanje tih prednosti, potrebno je ulogu civilnog društva promatrati iz perspektive državnih i regionalnih tijela koja su zadužena za kreiranje zdravstvene politike. Civilno društvo bi trebalo biti neprocjenjiv partner prilikom donošenja odluka koje se u većini slučajeva na njih direktno odražavaju.

8.1. Policy i legitimnost vlasti

Radi što boljeg razumijevanja daljnjeg tijeka teksta potrebno je definirati pojam „policy“ koji se opetovano koristi u stranoj literaturi prilikom opisivanja procesa donošenja odluka u politici, a kojeg je teško prevesti na hrvatski jezik. Doslovni prijevod bio bi „politika“, ali on ne uspijeva dohvatiti pravu definiciju pojma. Neki od izraza koji se kod nas koriste su i „javno zagovaranje“ ili „proces zagovaranja“, no kako bi ga što točnije definirali, koristit ćemo doslovni prijevod s engleskog jezika koji bi glasio: Policy je skup ideja ili planova koji se koriste kao osnova za donošenje odluka, osobito u politici, ekonomiji ili poslovanju (37) Usko vezano na taj pojam, rabe se i izrazi „policy making“ ili izrade policy dokumenata.

Civilno društvo (udruge) mogu predstavljati stavove različitih dijelova društva koji bi vjerojatno ostali neprepoznati na državnoj razini (9). Pojam koji se često spominje u dokumentima koji zagovaraju uključivanje udruga u donošenje odluka relevantnih za zdravstvo je legitimnost.

Legitimnost označava da je vlast priznata od strane stanovništva jedne države, tj. da je oni podržavaju ili je smatraju nužnom za održanje društvene zajednice (38). Možemo ju definirati i kao „legitimnost legalne vlasti, koja se sastoji u prihvatanju poretka zato što je on zasnovan na racionalnim pravnim procedurama i institucijama“ (39).

Na neki način, ovaj pojam govori puno o policy procesu, to jest da bi odluke vezane uz zdravstvo vlast trebala donositi na temelju znanstvenih, stručnih dokumenata i realnih potreba. Uz strukturirani oblik suradnje s udrugama u procesu donošenja odluka, nalik lobiranju, građanima bi bilo jasnije kako se došlo do određenih odluka, kakvi su interesi (akteri) bili uključeni u proces i kakva je raspodjela moći u politici. Cilj vladajućih bi trebao biti izrađivanje inicijativa pomoću kojih bi vladajući imali pristup različitim glasovima, korisnim idejama, „zdravoj kritici“. Treba biti oprezan da se pritom ne razvije sklonost prema sudjelovanju članovima najbrojnijih, najfinanciranijih, najstručnijih udruga za ovakav proces dogovora.

8.2. Mehanizmi i alati za suradnju s civilnim društvom

Postoji nekoliko mehanizama i alata (9) za koje se smatra kako bi mogli poslužiti vladajućima da uvriježe mišljenje udruga tijekom donošenja nekih političkih odluka koje se mogu odnositi na njih.

- da prisustvuju i sudjeluju u zasjedanjima i raspravama zakonodavnih odbora
- da čine dio savjetodavnih odbora ministrima (u našem slučaju, posebice ministru zdravstva), odjelima ili agencijama
- strukturirane konzultacije o odlukama
- forumi na kojima bi različite organizacije civilnog društva, različitih djelatnosti i interesa, zajedno sudjelovale u diskusiji oko aktualnih političkih i društvenih izazova

Dvije stvari se ističu kada na ovaj način spominjemo alate ili načine na koji možemo uključiti civilno društvo u aktivnije sudjelovanje u politici. Prvo, često je opis tih alata poprilično apstraktan. Iz tog razloga, treba uvijek dati primjer iz prakse. Drugo, nameće se pitanje na koji će se način i u kojoj mjeri upotrebljavati (provoditi) ti alati. Iako u svakoj zemlji unutar EU postoji više ili manje razvijeno civilno društvo, ono što zapravo najviše ovisi o kulturnom, socijalnom ili političkom okružju je koliko će donositelji odluka koristiti informacije i ideje koje će dobiti od udruga tim alatima.

Svi procesi donošenja odluka i sudjelovanja udruga pritom bi trebali biti transparentni, zajedno s interesima tih udruga. Problem nastaje s udrugama koje služe kao paravan korporacijama, industriji ili tržištu. Takve će udruge biti bolje financirane, bolje educirane da komuniciraju s vladajućima ili nekim drugim političkim opcijama (9).

Potrebno je tribine, rasprave i forume učiniti lako dostupne svim zainteresiranim dionicima. Ako se organizira forum na kojem su pozvani sudjelovati i predstavnici udruga, trebalo bi omogućiti da se na sastancima može prisustvovati putem jednostavnijih načina komunikacije poput video poziva, ili bi trebalo financirati putne troškove udrugama s manjim financijskim kapacitetom (9). Primjere iz prakse je moguće pronaći i u Hrvatskoj, pa se tako za određene Radne skupine plaćaju putni troškovi članovima udruga čije je sjedište izvan grada održavanja sastanka (40).

Postoji i rizik da cijeli proces donošenja odluka (policy-making) ili izrade policy dokumenata može biti „nezgrapan“, kompleksan, s previše razina i regulatornih prepreka (koji ne doprinosi transparentnosti ili kvaliteti procesa) gdje bi se opet razvila sklonost prema udrugama koje posjeduju bolje vještine upravljanja projektima (9).

8.2.1. Portal e-savjetovanje

Jedan od tehnički modernijih alata putem kojih udruge mogu zagovarati ili utjecati na političke odluke je portal e-savjetovanje, koji omogućuje građanima i OCD-ima da komentiraju predložene zakone i propise. Državno tijelo koje predlaže zakon ili propis mora odgovoriti na sva pitanja ili komentare u roku od trideset dana. Nažalost, prema podacima Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, relativno mali broj OCD-a sudjeluje u postupcima javnog savjetovanja putem ovog portala. Iako nije provedeno nikakvo istraživanje o tome zašto je to slučaj, smatra se kako kultura ovakvog savjetovanja nije zaživjela među OCD-ima, jer su mišljenja kako svojim komentarom ne mogu ostvariti značajniji utjecaj na donošenje zakona ili propisa (12).

8.2.2. Savjeti za zdravlje

Jedan od načina koji je osmišljen da se i udruge uključe u proces donošenja odluka na području zdravstvene zaštite je bilo i osnivanje Savjeta za zdravlje, koje je svaka jedinica područne (regionalne) samouprave bila obavezna osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zdravstvenoj zaštiti, 1. siječnja 2009. „Sastav Savjeta za zdravlje treba osigurati sudjelovanje predstavnika lokalne samouprave, komora u zdravstvu, strukovnih udruženja, udruga za zaštitu prava pacijenata te sindikata i poslodavaca u zdravstvu u planiranju i evaluaciji zdravstvene zaštite“ (41).

U Nacionalnoj strategiji za razvoj zdravstva stoji da „područna (regionalna) i lokalna samouprava treba u vlastitoj sredini prepoznavati zdravstvene prioritete te osmišljavati i provoditi programe promicanja zdravlja, prevencije bolesti i razvoja specifičnih zdravstvenih kapaciteta (npr. medicinski i zdravstveni turizam) u skladu s lokalnim potrebama i mogućnostima pri čemu ključnu ulogu imaju Savjeti za zdravlje“ (42).

Teško je procijeniti koliki utjecaj Savjet za zdravlje ima na regionalnu vlast, te na koji način se biraju članovi. Primjerice, u Gradu Zagrebu su od 38 predstavnika različitih udruga, institucija i gradskih četvrti, samo dva predstavnika korisnika zdravstvene zaštite: predstavnik Hrvatske udruge za promicanje prava pacijenata i Koalicije udruga u zdravstvu (KUZ) (43). Nije jednostavno objektivno procijeniti koliko je Savjet napravio za dostupniju i kvalitetniju zdravstvenu skrb.

8.3. Istraživanja koja provode udruge

Istraživanje je u ovom kontekstu oblik usluge, ali prema pružateljima zdravstvene skrbi ili državi. U tom segmentu se još jednom ističu osobine civilnog društva kao dionika koji zahtjeva nisko financijsko ulaganje te sektor bogat ljudstvom koje je visoko motivirano. Zakonodavci ovakvim uslugama dobivaju vrijedne informacije i ideje o tome gdje bi mogli usmjeriti svoje aktivnosti. Primjer takvog oblika usluge je

istraživanje potreba starijih u gradu Splitu već spomenute udruge „Mi“ pod nazivom: Kvaliteta života starijih osoba.

Rezultati istraživanja pokazali su kako su potrebe starijih u prosjeku značajno psihosocijalno obojene, ta da stariji žele biti viđeni kao korisni i prihvaćeni od strane okoline. Potrebe za druženjem i aktivnošću izraženije su od financijskih i zdravstvenih potreba, ali postoje podskupine unutar kojih financijsko stanje, zdravstveni status, starosna dob i vrsta smještaja značajno uvjetuju različitost potreba, kao i kvalitetu života (44).

8.4. Uloga „psa čuvara“ (watch dog-a)

Civilno društvo može imati ulogu „psa čuvara“ (watch dog-a) što predstavlja jednu od mogućih prednosti za zakonodavce u sustavima u kojim postoji razvijeno civilno društvo, a koja se posredno odražava na sve društvene dionike. Tako ministarstva, ali vlade općenito, mogu dobiti vrijedne, povratne informacije o provedbi neke političke odluke nakon što je ista formalno donesena. „Neke političke opcije, posebice na lokalnoj razini, na udruge gledaju kao na opoziciju aktualnoj vlasti i funkcija watch dog-a se u javnosti percipira kao negativna“ (2). Ne treba posebno isticati kako je važno takvu kritiku shvatiti prvenstveno kao konstruktivnu, a ne destruktivnu, naravno, ako se temelji na transparentnim i provjerenim informacijama“ (13).

Preduvjet za ostvarenje takvog odnosa države i civilnoga društva su državne i javne institucije i politički procesi otvoreni javnosti koji poštuju i unaprjeđuju procedure i mehanizme sudjelovanja javnosti u procesima političkog odlučivanja“ (13).

9. ODNOS DRŽAVE PREMA UDRUGAMA (CIVILNOM DRUŠTVU)

Od osamostaljenja RH, u političkim i društvenim sferama se s vremenom razvija svijest o civilnom društvu i udrugama kao vrijednim partnerom. Tijekom godina se razvilo više nacionalnih dokumenata i institucija zaduženih za praćenje i potporu rasta neprofitnog sektora. Promatrano iz prizme svih dionika zdravstvenog sustava, bitno je razlučiti kakvi formalni okviri moraju postojati da bi država omogućila da se pacijenti, zdravstveni djelatnici i poslodavci mogu aktivno uključiti u zdravstvenu politiku.

9.1. Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020.

Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020. (42) predstavlja jedan od najvećih dokumenata kojima se planira razvoj zdravstva u tom razdoblju. U njoj se na nekoliko mjesta spominju udruge i civilno društvo, ali nažalost, gotovo anegdotalno. Civilnog društva se dotiču u odlomcima „Suradnja s civilnim društvom (nevladinim udrugama)“ i „Suradnja s organizacijama civilnog društva i medijima“, gdje se spominju udruge koje se bave suzbijanjem ovisnosti i preventivnim programima u području zdravstva, te načini na koji se iste financiraju. Među ostalim, u dokumentu stoji i da je „Ministarstvo zdravlja sudjelovalo u pripremama za izradu Nacionalne strategije i Operativnog plana provedbe nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva.“

9.1.1. Suradnja s organizacijama civilnog društva i medijima

U odlomku „Suradnja s organizacijama civilnog društva i medijima“ (42) ističe se kako su organizacije civilnog društva postale značajan partner zdravstvenom sustavu u područjima zaštite prava pacijenata, promicanju zdravlja, te prevenciji bolesti i ozljeda. Organizacije koje se poimence spominju su Hrvatski Crveni križ i Hrvatska

gorska služba spašavanja, kao predstavnice velikih i važnih OCD-a, no koje pritom možda nisu najbolji primjer ranije spomenutih djelatnosti udruga unutar zdravstvenog sustava.

Drugo spomenuto područje suradnje civilnog društva s hitnom medicinskom službom, ali i Hrvatskim društvom za reanimatologiju Hrvatskog liječničkog zbora, jest korištenje automatskih vanjskih defibrilatora. Iako se radi o hvalevrijednom projektu koji povećava mogućnosti preživljavanja životno ugroženih osoba, trebamo promisliti je li to najbolji primjer uspješne suradnje s „prosječnom“ udrugom u zdravstvu, koja često nema ni približno sličan broj članova, raspon dohotka i odjek u medijima.

U dokumentu su izdvojili nekoliko prednosti koje zakonodavci mogu imati od udruga i ostalih OCD-a, te kakvu vrstu usluga i pomoći mogu iste pružiti, ne spominje se utjecaj njihovih djelatnosti, mišljenja i ideja na donošenje odluka od javne važnosti. Navodi se mogućnost da civilno društvo, uz odgovarajuću edukaciju volontera, ublaži manjak zdravstvenog kadra, osobito u segmentima poput palijativne skrbi ili pružanja hitne medicinske pomoći na otocima, no pritom se ne navode primjeri ili konkretna rješenja za tu mogućnost.

9.2. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva

Drugi dokument koji ističe važnost civilnog društva na državnoj razini je Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2012.-2016. (13) a u procesu izrade je i nacionalna strategija za razdoblje 2017.-2021. U zadnjoj verziji nacionalne strategije, opisana je i detaljna provedba mjera plana nacionalne strategije za razdoblje 2007.-2011. godine.

Kroz tekst Strategije najprije se razmatraju vrijednosti na kojima počivaju odnosi države i civilnoga društva, potom se donose osvrti na dosadašnje napore prema razvoju civilnog društva u Hrvatskoj, te konačno utvrđuju osnovni preduvjeti za daljnji

napredak na područjima kao što su institucionalni okvir, doprinos društveno-ekonomskom razvoju, te djelovanje u međunarodnom kontekstu.

Među najvećim vrijednostima dokumenta je to što se u strategiji ističu nedostaci dosadašnjih državnih aktivnosti i mjera, posebice onih koje se tiču povezivanja države i civilnog društva. Često je takav stav prvi korak prema društvenom napretku jer je priznavanje nedostataka i kritika provedenih mjera i državnih aktivnosti osnovni preduvjet unaprijeđenju istih.

Od posebne važnosti za zdravstveni sustav je dvojba o tome dobivaju li udruge u zdravstvu dovoljno pažnje i finacijskih sredstava za socijalne (zdravstvene) usluge koje mogu pružiti. Ulaganjem u udruge s djelatnostima na području prevencije i unaprijeđenja zdravlja može se potaknuti promjena nezdravih životnih navika određene zajednice (koju članovi često poznaju ponaosob). U takvim aktivnostima javnozdravstvene akcije nisu uvijek uspješne, a njihov efekt može dugoročno smanjiti opterećenje zdravstvenog sustava, umanjiti finacijski trošak, te unaprijediti zdravstveno stanje populacije.

„Iako se za projekte, programe ili redovan rad organizacija civilnoga društva, koje su posebnim propisima prepoznate kao javna potreba (o sportu, tehničkoj kulturi, Hrvatskom Crvenom križu, Hrvatskom autoklubu itd.), svake godine izdvajaju značajna sredstva iz javnih izvora na nacionalnoj i lokalnim razinama, sustav financiranja OCD-a nije u skladu s potrebama. „Prioriteti natječaja često se ponavljaju iz godine u godinu, ne prateći stvarne potrebe i trendove, i nema kvalitetnog i sustavnog nadzora nad dodijeljenim sredstvima ni evaluacije rezultata i učinaka financiranih programa i projekata OCD-a“ (13).

Značajnije sudjelovanje građana ometa i način provedbe zakonodavnog postupka, u kojem dominira donošenje zakona po hitnom postupku, pri čemu se često zanemaruje procjena učinaka propisa. Iako je donesen Zakon o procjeni učinaka propisa (45), njegova je primjena odgođena, a i sam Zakon ima nedorečenosti.

9.3. Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata

Kao jedan od normativnih okvira za potporu razvoju civilnoga društva osmišljen je Kodeks savjetovanja (46), donesen 2009. godine. Smisao je kodeksa da barem na formalni način obveže zakonodavce na suradnju s udrugama i civilnim društvom, te da pruži vrijedne informacije udrugama u zdravstvu na koji način mogu utjecati na političke odluke koje će direktno ili posredno odraziti na njih. Promatrano kroz prizmu donošenja odluka u zdravstvu, bitno je istaknuti kako primjena Kodeksa savjetovanja još uvijek nije potpuno zaživjela na državnoj razini, a posebno je problematična na regionalnoj i lokalnoj razini. Jedan od razloga za to svakako leži u činjenici da Kodeks nije obvezujuć dokument te da njegovo neprovođenje ne podliježe sankcijama (13).

9.4. Nacionalne institucije za razvoj civilnog društva

Na nacionalnoj razini djeluje i nekoliko institucija koje su osnovane kako bi potaknule razvoj civilnog društva, poput Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske, Savjeta za razvoj civilnog društva, te Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva (47).

Međutim, na razini države nedostaje jasna politika suradnje s organizacijama civilnog društva, kao i koordinacija tijela koja surađuju s civilnim društvom. Iako je infrastruktura razvijena, još uvijek ne postoje ustaljeni mehanizmi komunikacije i suradnje države i civilnog društva. Država uvelike razvija civilno društvo, i to, odozgo (48).

10. STANJE CIVILNOG DRUŠTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ono što je potrebno istražiti za procjenu prednosti koje možemo imati od suradnje s udrugama (i civilnim društvom općenito): jakosti i slabosti civilnog društva u Hrvatskoj, te efektivnost djelatnosti organizacije civilnog društva, s posebnim osvrtom na dvije komponente: utjecaj na javnu politiku u zdravstvu i na pružanje socijalne usluge. Jednom kada je procijenjeno koliko je civilno društvo snažno i utjecajno, moguće je izraditi analize isplativosti određenih projekata i programa, uz uvjet da postoji volja za suradnju i znanje o tome kako na najbolji način iskoristiti prednosti civilnog društva. Stanje civilnog društva je često odraz slike cjelokupnog društva, trenutnog političkog okružja i mentaliteta nacije, te kao takvo predstavlja vrijedan indikator prilikom planiranja javnozdravstvenih projekata.

10.1. Indeks civilnog društva (ICD)

Stanje civilnog društva možemo procijeniti uz pomoć Indeksa Civilnog društva (ICD) (11) koji „je akcijski usmjeren i međunarodni komparativni istraživački projekt kojim se procjenjuje stanje civilnog društva širom svijeta. Provedba ovog istraživanja aktivno uključuje širok krug dionika, uključujući organizacije civilnog društva, nacionalnu i lokalne vlasti, medije, donatore, akademsku zajednicu te širu javnost“, a čiju metodologiju je razvila ekspertna skupina CIVICUS-a (14). „Osnovni alati i elementi implementacije ICD istraživačkog projekta uključuju: set anketnih upitnika za organizacije civilnog društva i druge dionike, istraživanje građana temeljem podataka Europske studije vrednota 2008., regionalne konzultacije s predstavnicima organizacija civilnog društva i drugih dionika, studije slučaja te rasprava rezultata i kreiranje preporuka na nacionalnoj radionici“ Treći val ICD istraživanje je proveden od 2008. do 2010. godine.

Radi procjene stanja civilnog društva ovo istraživanje civilno društvo analizira kroz četiri glavne dimenzije:

- **struktura** civilnog društva (članstvo u organizacijama civilnog društva, davanje i volontiranje, broj i karakteristike krovnih organizacija i infrastruktura civilnog društva, ljudski i financijski resursi)
- **vanjska okolina** u kojoj civilno društvo egzistira i funkcionira (zakonodavni, politički, kulturni i ekonomski kontekst, odnosi između civilnog društva i države te privatnog sektora)
- **vrijednosti** koje se prakticiraju i promoviraju u civilnom društvu (demokracija, tolerancija, zaštita okoliša)
- **utjecaj** aktivnosti koje poduzimaju čimbenici civilnog društva (utjecaj na javne politike, osnaživanje ljudi, podmirenje socijalnih potreba).

Za komponente zdravstvenog sustava u kojima bi civilno društvo moglo zamijeniti ili nadopuniti zdravstveni kadar potrebno je imati dovoljan broj pojedinaca, pravilno educiranih i na pravi način motiviranih, na kojima bi se gradila javnozdravstvena intervencija. Pokazalo se kako je upravo ta dimenzija (građanska participacija, odnosno članstvo u organizacijama civilnog društva te razina volontiranja građana) najslabiji aspekt civilnog društva u Hrvatskoj. Tek oko 17% građana član je neke organizacije civilnog društva, a manje od 7% populacije obavlja neki dobrovoljni neplaćeni rad. Istovremeno se tvrdi kako je „identificiran je i problem zatvorenosti socijalnih i zdravstvenih ustanova za uključivanje volontera u svoj rad i misiju“.

Konstatira se i da je „unatrag deset godina primjetan značajan napredak i poboljšanja zakonskog i policy okvira (na primjer Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva) za civilno društvo“, no dodano je da i „primjena i učinci takvih dokumenata, i na nacionalnoj i na lokalnim razinama, često su upitni. U reformskim zahvatima država još uvijek dolazi odozgo s gotovim prijedlozima, ne njeguje institut javnih rasprava, te se suradnja ostvaruje kroz sukobljavanja.

Čini se važnim i ohrabrujućim da je u istom razdoblju percepcija civilnog društva također poboljšana. Unatoč tome, i dalje postoje primjeri negativne percepcije civilnog društva u medijima i javnosti općenito.

10.2. Indeks održivosti organizacija civilnog društva (CSOSI)

Indeks održivosti organizacija civilnog društva (CSOSI) (12) je jedan od alata koji je dostupan za procjenu civilnog društva, a čija je najveća prednost praćenje stanja u vremenu. Radi se o analitičkom alatu za mjerenje napretka civilnog sektora u regiji Srednje i Istočne Europe i Euroazije. Indeks prati napredak civilnog sektora u dvadeset i devet zemalja tijekom posljednjih dvadeset godina. Indeks uzima u obzir cjelokupno poticajno okruženje za razvoj civilnog društva, s naglaskom na pravno okruženje za OCD-e, organizacijske kapacitete, financijsku održivost, zagovaranje, pružanje usluga, infrastrukturu i javni imidž. Zadnje, dvadeseto izdanje objavljeno je u lipnju 2017 godine za 2016. godinu.

Iako je u izvješću vidljiv blagi pad u većini dimenzija civilnog društva, važno je istaknuti da, iako Indeks održivosti ne može pokazati kakvo je stanje udruga čije se djelatnosti na bilo koji način mogu vezati uz zdravstvo, postojeći trend odražava se na sve komponente civilnog društva. Izvješće može poslužiti kao podloga za razvoj budućeg planiranja suradnje i ulaganja u udruge.

Posebice zabrinjavajuće su tvrdnje kako je vlada „tijekom godine bila nepovjerljiva prema civilnom društvu, označavajući aktivnosti OCD kao nepotrebne i parazitske“. Osim toga, parlament je zaobišao uobičajene procedure donošenja zakonskih propisa, čime je značajno umanjio i eliminirao mogućnost da javnost sudjeluje u tim procesima“. Odluke su donošene stihijski (uglavnom prema hitnoj proceduri) i nije bilo nikakve predvidljivosti u donošenju saborskih aktova, čime je sužen prostor udrugama i građanima za institucionalno zagovaranje.

10.3. Regionalne razlike u suradnji s civilnim društvom

Treba promišljati o tome da zasigurno postoje razlike u suradnji s civilnim društvom u različitim regijama Republici Hrvatskoj. Još uvijek se smatra kako je civilno društvo fenomen većih gradskih naselja. U regionalnim raspravama prepoznat je opsežniji i produktivniji dijalog s civilnim društvom u tradicionalno naprednijim i gospodarski razvijenim sredinama (Istra, Hrvatsko primorje, sjeverozapadna Hrvatska) (14).

Kako bi udruge pratile korak sa sve razvijenijom regulacijom tog sektora, potrebna im je i pravilna edukacija na tom području. No naprednija, specijalizirana obuka u područjima kao što su „strateško upravljanje, računovodstvo, financijsko upravljanje, prikupljanje sredstava i volonterski menadžment dostupni su uz naknadu, uglavnom u glavnim gradovima. Međutim, samo razvijene udruge imaju dovoljno financijskih sredstva za takvu obuku (12).

10.4. Euro Health Consumer Index 2017

Civilno društvo i pojmovi koji se koriste prilikom njegovog opisivanja izrazito variraju između zemalja EU, no civilno društvo u bilo kojem obliku postoji u svim demokratskim zemljama. S vremenom se razvila i potreba da se stanje civilnog društva i njegovog utjecaja na politiku može mjeriti na i europskoj razini, te pritom omogućiti usporedbu tih parametara među različitim zemljama.

Prema *Euro Health Consumer Index 2017*. (49) po sudjelovanju udruga pacijenata u donošenju odluka u zdravstvu (Ministarstvo zdravlja ili lokalne vlasti) , Hrvatska je na 22. mjestu od 38 europskih zemalja. Zemlje se prema toj karakteristici kategoriziraju u tri velike skupine (1-3), a Hrvatska spada u kategoriju *Score 2* za koju stoji da se mišljenje udruga redovno koristi kao savjetodavni okvir, ali bez zakonske obveze zakonodavaca na to.

11. SLABOSTI I OGRANIČENJA CIVILNOG DRUŠTVA

Sastavni dio promišljanja o ulozi i značaju civilnog društva je i diskusija o njegovim slabostima i nedostacima. Civilno društvo i udruge nisu svemogući, stoga je potrebno znati i koja su njihova ograničenja. Među organizacijama civilnog društva postoje primjeri udruga i pojedinaca koji iskorištavaju svoju ulogu u društvu u negativne ili u najmanju ruku diskutabilne svrhe. Na taj način narušavaju sliku civilnog društva u zajednici i široj javnosti. .

Jedan od problema udruga u trenutnom društvenom okruženju je nemogućnost zapošljavanja stručnih osoba, bilo zbog manjka financijskih sredstava, bilo jer projekti i programi ne pružaju tu mogućnost. U zadnje vrijeme se javlja problem manjka volontera, volonterske aktivnosti su uglavnom nestalne, a entuzijizam oko volonterstva se smanjuje. „Civilno društvo je najčešće osnovano radi ostvarivanja interesa prosječnog građanina, ali najveći nedostatak je to što građani često ne shvaćaju ulogu samih organizacija“ (4).

Na više mjesta se ističe koje se prednosti nude ako dopustimo i potičemo razvoj civilnog društva. S druge strane, ono može djelovati razdvajajuće, poticati, a ne smanjivati etničke i druge razlike u društvu. Civilno društvo je često potlačivano, sputavano, neefektivno, ali ono može biti i korumpirano, politizirano, klijentelističko i time izgubiti svoju autonomnost, te služiti kao paravan političkim figurama, korporacijama ili krajnje ekstremističkim skupinama (9). Nije potrebno detaljnije obrazložiti kako takav scenarij može biti koristan određenim interesnim skupinama ili pojedincima, no jasno je u kakvoj mjeri to može ograničiti pozitivan utjecaj civilnog društva. Nisu rijetki ni slučajevi da organizacije temeljem ranijih postignuća sebi nastoje osigurati povlašten položaj naročito kod donatora, što znači da nisu spremne prihvatiti natjecanje s drugim organizacijama (14).

Jedna od bitnih karakteristika civilnog društva je i njegova ubikvitarnost, koja ga pritom ne ograničava da izrazito varira u veličini, snazi te vitalnosti. Činjenica da se građani gotovo uvijek udružuju s nekim zajedničkim ciljem, ne znači da postojanje klubova amaterskih sportaša ili hobističkih djelatnosti jamči efektivno i snažno civilno

društvo. Civilno društvo može biti sveprisutno, no toliko slabo i dispergirano da se od njega ne može očekivati da pridonese općem dobru.

11.1. Slika civilnog društva u javnosti

Javnost podržava ili ne podržava rad udruga na temelju javno dostupnih podataka. Stoga je važno pratiti i osvijestiti mišljenje javnosti u svezi nekog određenog problema, projekta, programa ili aktivnosti. Mediji su kreatori javnog mišljenja na temelju dostupnih informacija. Imidž u javnosti uvelike ovisi upravo o načinu na kojeg mediji daju značaj društvenim fenomenima, događanjima i/ili organizacijama (50). Iz tog razloga, nedovoljno se pažnje posvećuje slici civilnog društva u medijima, iako se spominje da „državna javna televizija treba preuzeti i aktivnu ulogu u edukaciji stanovništva za zdravo ponašanje“ (42). Koliko nam je civilno društvo snažno i što možemo dobiti od njega je zapravo od nacionalne važnosti.

Predstavnici Vlade RH i drugi politički akteri kontinuirano su konstatali kako su zaposlenici u civilnom sektoru zaposleni ne prema zaslugama, već kroz nepotizam ili klijentelizam, unatoč činjenici da je zapošljavanje u sektoru OCD-a nestabilno i nije unosno (14). Prevladava senzacionalističko novinarstvo, koje se ne bavi temama civilnog društva. Teško je pronaći pozitivno izvještavanje o OCD-ima, osim u lokalnim medijima, koji pružaju informacije o aktivnostima lokalnih OCD-a (12).

Razlike u veličini i mogu iznjedriti nejednoliki dojam u široj javnosti o tome koji su prioriteti u tom trenutku. Jasno je kako će veće, bolje financirane i bolje strukturirane organizacije (koje u tome imaju više i bolje obrazovanih članova ili zaposlenika za pisanje programa i projekata kojima će povući dodatna sredstva) zauzimati veći dio medijskog prostora i onemogućiti da do razine javnosti i političara dopru tiši glasovi manjih organizacija, iako one pritom mogu imati potencijalno veći značaj u određenoj situaciji.

11.2. Ograničenja civilnog društva

Civilno društvo ne može biti zamjena za efektivnu politiku javnog zdravstva. Civilno društvo može pružati usluge u ime javnog sektora, prikupljati financijska sredstva i time popuniti praznine u zdravstvenom sistemu, ali njegove glavne karakteristike (kao neovisnog i samo-organizirajućeg) koje ga čine dragocjenim, istovremeno ga postavljaju u poziciju iz koje ne može pružiti univerzalnu zdravstvenu skrb (9). Neke od primjera najefektivnijih civilnih društava možemo pronaći u zemljama u kojima je istovremeno prisutan izrazito efektivan javno financirani zdravstveni sustav poput Skandinavskih zemalja (51).

Civilno društvo nije panacea za socijalne boljke, iako se u posljednje vrijeme često percipira kao univerzalni lijek za političke, socijalne, gospodarske, ekološke i druge probleme s kojima su suočena suvremena društva (52).

Za kraj ovog dijela, potrebno je istaknuti da samo postojanje civilnog društva, ne mora automatski značiti kako je ono ima svoju ulogu i utjecaj na zdravstvo. Taj preduvjet je moguće ostvariti jedino ako postoje jasni mehanizmi suradnje javnog sektora, onih koji kroje političke odluke i snažnog civilnog društva.

12. ZAKLJUČAK

Civilno društvo i udruge, kao najbrojniji oblik organizacija unutar njega, su neizostavan dio modernog društva kojem često ne pružamo dovoljno pažnje. Na gotovo svim razinama zdravstvenog sustava postoje situacije u kojima se možemo osloniti na civilno društvo i udruge kao neprocjenjivim partnerima. Svoju ulogu ostvaruju kroz pružanje socijalnih usluga, osnaživanja i edukacije pacijenata, no i kao vrijedan izvor povratnih informacija, novih i kreativnih ideja, posebice one koje su potrebne za unaprjeđenje postojećeg sustava.

Kao budući zdravstveni djelatnici, studenti medicine su vjerojatno nedovoljno upoznati sa svrhom i djelovanjem različitih udruga, a ponekad niti svjesni njihova postojanja u zajednici. Volonterstvo kao osnovni oblik aktivnosti u civilnom društvu je također zanemaren kroz cijelo školovanje. Kao društvo u cjelini, ne njeguje se uključivanje u rad udruga sve dok se pojedinca ne počne osobno ticati njihovo područje djelovanja. Udruge se zbog svega toga ne percipiraju kao predstavnici interesa za opće dobro, nego kao katalizator nečijih osobnih, „neodgodivih“ potreba. Nerijetko su i sami studenti uključeni u neku vrstu studentske udruge, a da pritom nisu svjesni svrhe i cilja koje takve organizacije imaju, ili bi trebale imati.

S aspekta zdravstva, bitno je razlučiti u kojim ga segmentima civilno društvo nadopunjava jer je neminovno da će se liječnici tijekom svoje karijere susresti s nekim oblikom civilnog društva. Potrebno je protumačiti koje to informacije mogu iskoristiti i naučiti od civilnog društva, te što im djelatnici mogu pružiti. Liječnici su potrebni civilnom društvu u zdravstvu za pružanje znanja i stručnosti, kako bi njihove aktivnosti uvijek bile u skladu s provjerenim tezama u medicini.

Civilno društvo je previše vrijedan dio zajednice da bi ga se prepustilo određenim pojedincima ili interesnim skupinama da ga iskorištavaju za osobnu korist. Preduvjet za bilo koji oblik suradnje je osvještavanje potencijalne vrijednosti, prednosti, no i ograničenja i problema s kojima se moguće pritom suočiti.

13. ZAHVALE

Zahvaljujem mentoru doc.dr.sc. Aleksandru Džakuli što mi je pružio priliku da surađujem s tako iznimnom osobom i pritom promijenim svoj pogled na medicinu. Zahvaljujem se ovim putem i kolegici Ivi Lukačević na strpljenju i savjetima tijekom lektoriranja, prof. Loveli Machala Poplašen na pomoći oko literature, te svim kolegama iz neformalne družine „U3“.

Posebno se zahvaljujem svojoj obitelji i djevojci koji su mi pružali bezuvjetnu potporu tijekom studija.

14. LITERATURA

1. Bežovan G, Matančević J.. Civilno društvo i pozitivne promjene. Zagreb: Školska knjiga; 2017.
2. Tomašić Ž. Civilno društvo u Hrvatskoj [Internet]. Razvojna organizacija zaštite potrošača. 2015 [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <http://www.rozpj.hr/index.php/14-intermezzo/248-civilno-drustvo-u-hrvatskoj>
3. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva. Program Instrument pretpristupne pomoći : o natječajima. cop. 2008. [Internet]. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <http://arhiva.civilnodrustvo.hr/category/106/subcategory/326>
4. Povedalić M. Važnost ljudskih resursa u razvoju organizacija civilnog društva [Internet]. Čakovec: Međimursko veleučilište u Čakovcu; 2016. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:110:098502>
5. Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. Registar udruga [Internet]. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <https://uprava.gov.hr/registar-udruga/826>
6. Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst) [Internet]. Zagreb; 2010. [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html
7. Zakon o udrugama [Internet]. Zagreb; 2014. [pristupljeno 25.05.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_74_1390.html
8. IGI Global : disseminator of knowledge. [Internet]. - What is Contextual Factors; [pristupljeno 28.05.2018.]. Dostupno na: <https://www.igi-global.com/dictionary/conceptualizing-contextual-measurement-digital-divide/5666>

9. Greer SL, Wismar M, Pastorino G, Kosinska M. Civil society and health: contributions and potential. [Internet]. Copenhagen (Denmark): European Observatory on Health Systems and Policies; 2017. [pristupljeno 25.05.2018.]. Dostupno na:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK459044/>
10. Ured za udruge. Izveštće o financiranju projekata i programa organizacija civilnoga društva iz javnih izvora u 2015. godini [Internet]. 2017. [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na: <https://udruge.gov.hr/financiranje-programa-i-projekata-udruga-iz-javnih-izvora/2772>
11. Bežovan G, Matančević J. Akcijske preporuke za jačanje djelotvorne uloge civilnog društva: CIVICUS-ov indeks civilnog društva u Hrvatskoj [Internet]. Zagreb: CERANEO-Centar za razvoj neprofitnih organizacija: CIVICUS-Svjetski savez za građansku participaciju;2011 [pristupljeno 04.06.2018.]. Dostupno na:
<https://zaklada.civilnodrustvo.hr/uploads/files/sectionModuleFile/2016/11/18/aDKiy3ut31bNs3WRxGWP8ySIAowncU9X.pdf>
12. CERANEO - Centar za razvoj neprofitnih organizacija. Indeks održivosti OCD-a za 2016. – Hrvatska. 20. izdanje. - lipanj 2017. [Internet]. [pristupljeno 04.06.2018.]. Dostupno na: <http://www.ceraneo.hr/wp-content/uploads/2017/09/Croatia.pdf>
13. Vlada Republike Hrvatske. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do2016. godine.[Internet]. Zagreb; Vlada Republike Hrvatske :Ured za udruge; 2012. [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na:
[https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2012-2016.pdf](https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna_strategija stvaranja_poticajnog_okruzenja_za_razvoj_civilnog_drustva_2012-2016.pdf)
14. Bežovan G, Zrinščak S. Postaje li civilno društvo u Hrvatskoj čimbenikom društvenih promjena?. Revija za socijalnu politiku. 2007;14(1):1–27.
15. Uredba o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge [Internet]. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske; 2015. [pristupljeno

- 30.5.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_26_546.html
16. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom [Internet]. Zagreb: Hrvatski sabor; 2007. [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_06_6_80.html
 17. Zdravstvo. U: Hrvatska enciklopedija [Internet]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; cop. 2017.[pristupljeno 09.06.2018.]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67025>
 18. Klasifikacija djelatnosti udruga. Narode novine [Internet]. 2015 [pristupljeno 18.05.2018.]; Dostupno na: <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/dodatni/434417.pdf>
 19. Šogorić S. Organizacija zdravstvene zaštite i zdravstvena ekonomika. Zagreb: Medicinska naklada; 2016 [pristupljeno 18.05.2018.]. str. 145. Dostupno na: <https://www.medicinskanaklada.hr/organizacija-zdravstvene-zastite-i-zdravstvena-ekonomika>
 20. Zakon o zaštiti prava pacijenata [Internet]. Zagreb: Hrvatski sabor; 2004. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_12_169_2953.html
 21. Vuletić G. Kvaliteta života i zdravlje. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku; 2011. str. 121
 22. Rado I. Utjecaj udruga bolesnika na kvalitetu života neuroloških bolesnika. [Internet] Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet; 2016. [pristupljeno 30.05.2018.]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/mefos:158>
 23. HUHIV - Hrvatska udruga za borbu protiv HIV-a i virusnog hepatitisa. Značaj organizacija civilnog društva u javnom zdravstvu. [Internet]. [pristupljeno 30.05.2018.]. Dostupno na: <https://huhiv.hr/znacaj-organizacija-civilnog-drustva-u-javnom-zdravstvu/>

24. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava Republika Hrvatska. Obavljanje poslova gospodarske djelatnosti članova udruga - mišljenje [Internet]. Zagreb; 2015 [pristupljeno 24.05.2018.]. Dostupno na: https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Registri_i_Matice//MRMS - obavljanje poslova gospodarske djelatnosti članova udruga .pdf
25. Seniori.hr [Internet]. Mi - centar za pomoć i njegu, Split. Statut ustanove. [pristupljeno 30.05.2018.]. Dostupno na: <https://www.seniori.hr/statut-ustanove>
26. Koalicija udruga u zdravstvu. Što radimo [Internet]. [pristupljeno 06.06.2018.]. Dostupno na: <http://www.kuz.hr/sto-radimo/>
27. Koalicija udruga u zdravstvu. Statut [Internet]. 2011. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <http://www.kuz.hr/statut/>
28. Blagdanski zahtjevi Koalicije udruga u zdravstvu (KUZ) za bolji pristup zdravstvenoj zaštiti u 2018. [Internet]. Zagreb:Koalicija udruga u zdravstvu; 2017 [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: http://www.kuz.hr/wp-content/uploads/2017/12/Blagdanski_zah_tjevi_KUZ-a_bolji_pristup_zdravlju_2018.pdf
29. Hrvatski liječnički zbor. Statut HLZ 22.12.2015. [Internet]. Zagreb:HLZ;2015. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <https://www.hlz.hr/dokumenti-2/>
30. Hrvatski liječnički zbor. Stručna društva [Internet]. Zagreb:HLZ;2015 [pristupljeno 29.05.2018.]. Dostupno na: https://www.hlz.hr/strucna-drustva-hlz/?wpv_view_count=3943-TCPID1192&wpv_post_search=&wpv_paged=8
31. Jelčić J, Baretić M, Koršić M. Smjernice o dijagnostici i liječenju debljine. Lijec Vjesn. 2010;132(9–10):269–71.
32. Ivčić S, Miloš I. Robert Likić: Gotovo 60% novih onkoloških lijekova ne opravdava visoku cijenu koja se za njih plaća. Radnička prava.2018 [Internet]. [pristupljeno 05.06.2018.]. Dostupno na: <http://radnickaprava.org/tekstovi/intervjui/robert-likic-gotovo-60-novi-h-onkoloških-lijekova-ne-opravdava-visoku-cijenu-koja-se-za-njih-placa>

33. Udruga poslodavaca u zdravstvu. Statut Udruge poslodavaca u zdravstvu [Internet]. Zagreb; 2001 [pristupljeno 05.06.2018.] Dostupno na: [http://upuz.hr/file/files/dokumenti/statut Hrvatske udruga poslodavaca u zdravstvu.pdf](http://upuz.hr/file/files/dokumenti/statut_Hrvatske_udruga_poslodavaca_u_zdravstvu.pdf)
34. Zakon o reprezentativnosti udruga poslodavaca i sindikata : čl. 2 [Internet]. Zagreb: Hrvatski sabor; 2014.[pristupljeno 05.06.2018.] Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_07_93_1875.html
35. Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava. Popis udruga poslodavaca više razine registriranih u Ministarstvu rada i mirovinskoga sustava [Internet]. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <http://www.mrms.hr/ministarstvo-rada-i-mirovinskoga-sustava/socijalno-partnerstvo/katalog-zakona-i-propisa/popis-udruga-poslodavaca-vise-razine-registriranih-u-ministarstvu-rada-i-mirovinskoga-sustava/>
36. Udruga poslodavaca u zdravstvu Hrvatske. *Budućnost je sada III*. Regionalna konferencija digitalne medicine [Internet]. [ažurirano 05.04.2018.; pristupljeno 05.06.2018.]. Dostupno na: <http://upuz.hr/aktualnosti/najava-buducnost-je-sada-iii-regionalna-konferencija-digitalne-medicine>
37. Collins English Dictionary. Policy definition and meaning . [Internet]. [pristupljeno 29.05.2018.]. Dostupno na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/policy>
38. Vrban D. Država i pravo. Zagreb: Golden marketing; 2003.
39. Legitimnost. U: Hrvatska enciklopedija [Internet]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; cop. 2017.[pristupljeno 29.05.2018.]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35870>
40. Ured za udruge. Odluka o osnivanju Radne skupine za izradu nacrt Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2017.- 2021. [Internet]. Zagreb; 2016 [pristupljeno 29.05.2018.] Dostupno na: [https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Odluka osnivanje Radne skupine_Strategija_web final.pdf](https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Odluka_osnivanje_Radne_skupine_Strategija_web_final.pdf)
41. Zakon o zdravstvenoj zaštiti [Internet]. Zagreb: Hrvatski Sabor; 2008.

- [pristupljeno 28.05.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_12_150_4097.html
42. Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske. Nacionalna strategija razvoja zdravstva 2012.-2020. [Internet]. 2012. [pristupljeno 28.05.2018.]. Dostupno na: <https://zdravlje.gov.hr/nacionalne-strategije/1522>
43. Hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata. "Prava pacijenata" u Savjetu za zdravlje grada Zagreba – hrvatska udruga za promicanje prava pacijenata [Internet]. 2017 [pristupljeno 29.05.2018.]. Dostupno na: <http://www.pravapacijenata.hr/2017/12/31/prava-pacijenata-u-savjetu-za-zdravlje-grada-zagreba/>
44. Udruga Mi - Split. Kvaliteta života starijih osoba: rezultati istraživanja [Internet]. Split; 2007. [pristupljeno 30.05.2018.]. Dostupno na: <https://www.udruga-mi.hr/proizvodi/item/102-istrazivanje-kvalitet-zivota-starijih>
45. Zakon o procjeni učinaka propisa [Internet]. Zagreb: Hrvatski sabor; 2017. [pristupljeno 02.06.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_05_44_998.html
46. Vlada Republike Hrvatske. Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata [Internet]. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske; 2009 [pristupljeno 04.06.2018.]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_11_140_3402.html
47. Janković J. Sustavi podrške u neprofitnom sektoru [Internet]. Čakovec: Međimursko veleučilište; 2016. [pristupljeno 04.06.2018.] Dostupno na: <https://repozitorij.mev.hr/islandora/object/mev:517/preview>
48. Bežovan G, Ivanović M. Razvoj civilnog društva u Hrvatskoj [Internet]. Zagreb: Program UN-a za razvoj (UNDP); 2006. [pristupljeno 04.06.2018.] Dostupno na: https://issuu.com/undphr/docs/razvoj_civilnog_dru_tva_u_hrvatsko

49. Björnberg A. Euro Health Consumer Index 2017 : report [Internet]. Marseillan: Health Consumer Powerhouse;2017 [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na: <https://healthpowerhouse.com/media/EHCI-2017/EHCI-2017-report.pdf>
50. Kristić A. Korištenje društvenih mreža u funkciji unaprjeđenja djelotvornosti i učinkovitosti neprofitnih organizacija [Interent]. Zadar: Sveučilište u Zadru, Sveučilišni diplomski studij novinarstva i odnosa s javnošću; 2016. [pristupljeno 01.06.2018.]. Dostupno na: <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:876/preview>
51. Trägårdh L, Witoszek N, Taylor BR, ed. Civil society in the age of monitory democracy [Internet]. New York: Oxford; Berghahn; 2013. [pristupljeno 31.05.2018.]. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=AOXWAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>
52. Freise M, Pyykkönen M, Vaidelyté E. A Panacea for all Seasons? Civil Society and Governance in Europe.U : Freise M, Pyykkönen M, Vaidelyté E. A Panacea for all Seasons? [Interent]. str. 9-22. Baden-Baden: Nomos Publishers ; 2010. [pristupljeno 05.06.2018.]. Dostupno na: http://www.nomos-shop.de/_assets/downloads/9783832947873_lese01.pdf

15. ŽIVOTOPIS

Rođen sam 27.5.1992. u Zagrebu, gdje sam završio osnovnu školu i Petu gimnaziju. Godine 2012. sam upisao Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet. Član sam studentske udruge EMSA - Zagreb, SSHLZ-a, te Sekcije za promociju pravilne prehrane i zdravlja. Veliki sam zaljubljenik u biciklizam.